

SOC423: Náboženství v soudobém světě: problémy a koncepty

Lekce 5: Individualizace a detradicionalizace náboženství.

18. 3. 2009

Teorie individualizace (Pollack 2008)

- Tato perspektiva vyplňuje prostor mezi sekularizační teorií a tržním modelem.
- Podobně jako teorie sekularizace zaměřuje svou pozornost na *makrosociální procesy* (diferenciace, racionalizace atd.); narozdíl od ní ovšem *nepředpokládá* pokles společenského významu náboženství.
- Modernita/modernizace nevede k oslabení náboženství, ale pouze k **proměně jeho forem**.
- **Individualizace** náboženství je součástí obecnějšího individualizačního procesu v (pozdně) moderních společnostech, který vyplývá z *detradicionalizačních* trendů.

Institucionální deregulace víry v modernitě

- Na jedné straně lze v modernitě vidět proces funkcionální diferenciací ústící v *sekularizaci* na sociální úrovni společnosti, na straně druhé lze zaznamenat neutuchající *vitalitu* různých náboženských věr a hnutí.
- Sekularizace není koncem víry, ale procesem, v němž se prvky víry odpoutávají od struktur předepsaných náboženskými institucemi → **institucionální deregulace víry**
- Institucionální deregulace víry se stala pronikavým kulturním fenoménem pouze v rámci západní Evropy a ani zde ne zcela rovnoměrným způsobem.

De-institucionalizované náboženství

- Ústřední moderní trend týkající se osudů tradičního náboženství (tj. zejména křesťanství) v západních společnostech lze nejlépe charakterizovat jakožto **de-institucionalizaci**.
- De-institucionalizace nemusí být nutně provázena poklesem náboženské víry, resp. individuální religiozity.
- Charakteristickým projevem je spíše snížení rozsahu, v němž je individuální jednání lidí *kontrolováno náboženskými autoritami*.
- Klíč k pochopení modernity spočívá v důrazu kladeném na autonomii jedince → **individualizace**

Moderní identita a náboženství

- V základu modernity leží radikální rekonstituce procesu *formování identity* odvíjející se od moderního **individualismu** prosazujícího autonomii subjektu.
- **Identita** jedince v podmínkách modernity již nadále není identitou předem *zděděnou*, identitou předepsanou vnější autoritou, nýbrž musí být teprve *konstruována* a „vybojována“ v průběhu života.
- Tato tendence se pochopitelně dotýká i *náboženské dimenze* osobní identity, respektive náboženské identity individua.

Individualizace víry

- **Individualizace víry** nevede k vytrácení se náboženství, ale k rozsáhlé *rekonstrukci* institucionálních systémů víry a režimů autority s nimi spjatými.
- Ústřední postavou náboženské modernity se stává *autonomní jedinec*, který demonstruje svou svobodu v otázkách náboženské příslušnosti a schopnosti převzít zodpovědnost za vlastní morální rozhodování.
- Náboženská identita je v modernitě daleko více záležitostí osobní zkušenosti a s ní spojených sociálních vztahů, než přenosu z generace na generaci → *trajektorie identifikace*

Náboženská identifikace v modernitě

- Hervieu-Léger rozlišuje celkem čtyři dimenze *náboženské identifikace*, jejichž volným kombinováním se utvářejí v kontextu modernity náboženské identity jedinců:
 - 1) **komunální** (ukazatelé partikulárního, lokálního, singulárního)
 - 2) **emocionální** (emocionální vědomí „nás“)
 - 3) **kulturní** (paměť skupiny, vědění a „know-how“)
 - 4) **etická** (univerzální hodnoty, individuální svědomí)
- Tradiční náboženské identity reprezentovaly identifikaci jedince s danou náboženskou tradicí prostřednictvím přijetí daných dimenzí, jejichž garantem byly *náboženské instituce*.
- Moderní situace zpochybňuje pozici náboženských institucí a na místo nich staví *autonomní individua*, která odmítají pevné, předem dané identity a na místo nich si konstruují z rozmanitých dostupných zdrojů identity vlastní → *autonomizace* dimenzí náboženské identifikace

Transformace náboženských institucí

- Přestože je modernita výrazně utvářena individualismem, který proniká i do oblasti náboženství, lze se i v jejím rámci setkat s určitými formami náboženské **komunalizace** (*communalisation*), tj. náboženskými kolektivitami.
- Koncept **režimu stvrzení víry** (*validation du croire*) jako vodítko pro zachycení proměn forem náboženského zespolečenšťování v pozdní modernitě.
- Existují čtyři ideálně-typické režimy stvrzení víry: *institucionální, komunální, vzájemný a sebe-stvrzující*.

Režimy stvrzení víry

Režim stvrzení	Referent pro stvrzení	Kritérium stvrzení
<i>Institucionální</i>	Institucionálně kvalifikovaná autorita	Konformita
<i>Komunální</i>	Skupina jako taková	Koherence
<i>Vzájemný</i>	„Druhý“	Autenticita
<i>Sebe-stvrzující</i>	Individuální já	Subjektivní jistota

Současné náboženské trendy

- Současná náboženská situace se vyznačuje snahou tradičních náboženských institucí, založených na *institucionálním režimu* stvrzení víry, čelit rozmachu *režimu vzájemného stvrzení*, který reprezentuje tzv. slabý model pravdivé víry, poskytující volnost při duchovním hledání.
- Současně se musejí vypořádat i se šířením *komunálních režimů* stvrzení víry, které představují naopak tzv. silný model sdílené pravdy, jež se vyznačuje výrazným exkluzivismem ve vztahu k „vlastnictví“ pravdy.
- Náboženská sféra je takto charakterizována dvěma trendy, které působí *proti sobě*; oba tyto trendy současně představují *alternativu* k tradičnímu institucionalizovanému náboženství.

Believing without belonging (G. Davie)

- Současná Evropa na jedné straně vykazuje známky postupující *de-institucionalizace*, na straně druhé pak *přetrvávající individuální religiozity* → **víra bez přináležení** (*believing without belonging*)
- Pokles participace na aktivitách tradičních náboženských institucí i pokles religiozity měřené tradičními indikátory náboženské víry je třeba vnímat v souvislosti s trendem klesající důvěry a participace ve vztahu k mnohým dalším *veřejným institucím a aktivitám*.
- Proměna vzorců náboženského chování úzce souvisí s posunem od náboženství chápaného na principu **závazku** (*obligation*) k náboženství chápanému na principu **spotřeby** (*consumption*).

Kritika teorie individualizace (Pollack)

- Časté užívání *funkcionálních definic* náboženství, které jsou příliš inkluzivní.
- Funkcionální vymezení náboženství stanoví přímý vztah mezi poptávkou po náboženství a jeho společenským významem, přičemž opomíjí rozdíl mezi *specificky náboženskými* „nabídkami“ a *ne-náboženskými* alternativami → přeceňování společenského významu náboženství
- Otázkou také je, co přesně je míněno *individualizací* a jak ji lze empiricky uchopit (měřit).
- Nárůst individualizovaných podob religiozity nedokáže „kompenzovat“ pokles tradičních forem religiozity.
- Individualizaci náboženství lze chápat jako součást či projev procesu *sekularizace*.